

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

ΕΙΣ ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΚΡΑΤΟΣ*

Τοῦ κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΚΟΥΣΟΥΛΑ

Καθηγητοῦ καὶ Κοσμήτορος τοῦ Τμήματος Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν
τοῦ Πανεπιστημίου Howard, τῆς Washington

Ἐνα παλαιό, πανάρχαιο καὶ πανανθρώπινο ἐρώτημα προβάλλεται καὶ πάλιν βρασανιστικά στὶς ἡμέρες μας : Ποῦ εὐρίσκονται τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ ποῦ ἀρχίζουν οἱ φραγμοὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ; Θὰ μᾶς ἀπεμάκρυνε πολὺ ἀπὸ τὸ κύριό μας θέμα μιὰ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ στὶς μορφές ποὺ πῆρε ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἡ ἀνθρωπίνη ἀναζήτησις γιὰ μιὰ ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημα αὐτό. Γι' αὐτὸ θὰ περιορισθῶ σὲ μιὰ πολὺ σύντομη ἀναφορὰ στὶς πιδὸ πρόσφατες καὶ στὶς σημερινές ἐμπειρίες.

Στὶς δεκαετίες ποὺ ἀκολούθησαν τὸ τέλος τοῦ πρώτου Παγκοσμίου πολέμου καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κόμματος τῶν Μπολσεβίκων στὴν Ρωσία, ὁ συνδυασμὸς ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ποὺ εἶχε διαμορφωθῆ μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ὑπέστη τὴν σκληρὴ ἀμφισβήτησιν τῆς μαρξιστικῆς — λενινιστικῆς ἰδεολογίας. Ἡ μαρξιστικὴ — λενινιστικὴ ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημα ποὺ θέσαμε στὴν ἀρχὴ ἦταν ἀρκετὰ ἀπλὴ καὶ ἐν μέρει τουλάχιστον θεμελιωμένη στὴν πραγματικότητά τῆς βιομηχανοποιημένης κοινωνίας. Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, ἔλεγε ἡ μαρξιστικὴ — λενινιστικὴ κοσμοθεωρία, εἶναι ἀπατηλὴ ἐφ' ὅσον οἱ μεγάλες μᾶζες παραμένουν δέσμιες στὴν κεφαλαιοκρατικὴ καταπίεσιν καὶ ἐκμετάλλευσιν. Πίσω ἀπὸ τὴν ἀπατηλὴ ἐπίφασιν τῆς ἐλευθερίας, προσέθετε, ἐκρύπτετο ἡ πιδὸ στυγνὴ δουλεία, ἡ πιδὸ στυγνὴ μορφή κοινωνικοῦ ἐλέγχου, ἡ ὁποία ἐπέτρεπε στὴν μικρὴ μειοψηφία τῶν κεφαλαιοκρατῶν νὰ ἀπομυζοῦν τὸ αἷμα τῶν προλεταρίων.

Ὁ μαρξισμὸς — λενινισμὸς ὕψωνε ὡς λάβαρο τὴν ὑπόσχεσιν μᾶς πραγματικὰ ἐλεύθερης κοινωνίας, ἐνὸς νέου, τελειότερου συνδυασμοῦ ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου. Ὑπῆρχε ὅμως μιὰ ὑποσημείωσις στὸ ἐλκυστικὸ αὐτὸ μήνυμα : Ἡ μετάβασις στὴν παραδείσια κοινωνία τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ θὰ ἔπρεπε ἀναγ-

* Πρόκειται περὶ διαλέξεως, γενομένης τὴν 14 Ἰανουαρίου 1971 εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν Ἀθηνῶν, πρωτοβουλία τοῦ Συνδέσμου Διπλωματούχων Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν.

καστικά να περάσει μέσα από τις καταθλιπτικές και επικίνδυνες στενωπούς της δικτατορίας του προλεταριάτου.

Και ή δικτατορία αυτή συνεπήγετο την έπιβολή σχεδόν άπεριορίστου κοινωνικού έλέγχου από το κόμμα και την μέχρις εξαφανίσεως σχεδόν συρρίκνωση της ανθρώπινης ελευθερίας.

Η έφαρμογή του μαρξισμού-λενινισμού στην Σοβιετική Ένωση εξέθερε τις ακρότητες του σταλινισμού και τελικά καταστάλαξε στην σημερινή παντοδυναμία του κόμματος και την σχεδόν ολοκληρωτική άρνηση της ελευθερίας του άτομου.

Μέσα στην ίδια ιστορική περίοδο, δόθηκαν και άλλες άπαντήσεις στο έρώτημα «πού εύρίσκονται τά όρια της ελευθερίας και πού αρχίζουν οι φραγμοί του κοινωνικού έλέγχου».

Ο φασισμός και ο έθνικοσοσιαλισμός όρθώθηκαν ως αντίπαράθεσις στο μαρξιστικό-λενινιστικό μήνυμα και το διεθνιστικό του περιεχόμενο.

Δέν άμφισβήτησαν, κατ' αρχήν, τις αδυναμίες της άστικής δημοκρατίας του δεκάτου ένατου αιώνος ούτε τις ανισότητες που συνεπήγετο ή καπιταλιστική μορφή όργανώσεως της κοινωνίας. Αυτό που προσέθεταν ήταν ο συγκερασμός του έθνικισμού με τις μαρξιστικές κατ' ουσίαν προελεύσεως συνταγές σοσιαλιστικού έλέγχου επί της οίκονομίας και κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ο συγκερασμός αυτός έθνικισμού και κοινωνικής δικαιοσύνης έφαινετο να δίδη πράγματι μία άδιάβλητα θεμελιωμένη άπάντηση στα έρωτηματικά που έβασάνιζαν τότε την ανθρωπότητα, και ένα άποτελεσματικό κοσμοθεωρητικό πλήγμα στην μαρξιστική — λενινιστική ιδεολογία. Υπήρχε όμως και έδω ή άρνητική ύποσημείωσις. Για να γίνει πραγματικότητα ή ύπόσχεσις της φασιστικής έθνικοσοσιαλιστικής κοσμοθεωρίας θα έπρεπε να δεχθί ή ανθρωπότης ως αγαθό την στέρηση της άτομικής ελευθερίας και να ζητωκραυγάση την έπιβολή της πύο καταθλιπτικής μορφής κοινωνικού έλέγχου, την έπιβολή της παντοδυναμίας του ήγέτου (του Φύρερ) και της μονοπωλιακής άσκήσεως της εξουσίας από το έλιτιστικό, παντοδύναμο κόμμα. Και στην περίπτωση αυτή το άπατηλά έλικυστικό μήνυμα έθρυμματίσθη κάτω από τά σκληρά πλήγματα μιās στυγνής πραγματικότητας καταπίεσεως και άπανθρωπίας.

Σήμερα το έρώτημα «πούα είναι τά όρια της ανθρώπινης ελευθερίας και πού αρχίζουν οι φραγμοί του κοινωνικού έλέγχου» προβάλλει και πάλι πιεστικό. Μιά άπάντηση στο έρώτημα αυτό ζητεί να δώση ή λεγομένη Νέα Άριστερά που κατά την τελευταία δεκαετία έδειξε ότι συγινεί τουλάχιστον μία δυναμική μειοψηφία των νέων της Δύσεως και που ώδήγησε σε αίματηρές συχνά συγκρούσεις με τά όργανα του κράτους, και στην Άμερική και στην Δυτική Ευρώπη. Η Νέα Άριστερά ζητεί κι' αυτή να εύρύνη τά όρια της ελευθερίας, αλλά ανατινάζοντας τά θεμέλια της βιομηχανοποιημένης κοινωνίας. Ο άνθρωπος, λέγει, είναι δεσμώτης όχι άπλως μιās κοινωνικής τάξεως εκμεταλλευτών, αλλά ενός συστήματος, ενός τρόπου ζωής. Είναι δεσμώτης της βιομηχανικής κοινωνίας που του έπιβάλλει ένα άγχώδη ρυθμό ζωής, που του άφαιρεί τον ανθρωπισμό του και τον μετατρέπει σε μιá άριθμημένη καρτέλα, σε ένα έμφυχο γρανάζι της βιομηχανοποιημένης κοινωνικής μηχανής.

Γι' αυτό ή Νέα Άριστερά δέν θεωρεί την σοβιετική έφαρμογή της μαρξιστικής θεωρίας ως ίκανοποιητική, και γι' αυτό ή τοποθέτησίς της έναντι του μαρξισμού

είναι ἀμφίβολη καὶ ἐν πολλοῖς ἀπόρροια μιᾶς ἀταβιστικῆς τάσεως ἀριστερισμοῦ. Καὶ τοῦτο γιατί ἡ μαρξιστικὴ θεωρία ἀναφέρεται στὴν βιομηχανικὴ κοινωνία καὶ βασικὰ ἀποβλέπει στὴν ἀκόμη πιὸ περίπλοκη ὀργάνωσή της. Ἡ Νέα Ἀριστερά, ὅμως, δὲν ζητεῖ κατ' οὐσίαν μιὰ τελειότερη δομὴ τῆς βιομηχανοποιημένης κοινωνίας. Ἀντιθέτως, ζητεῖ μιὰ ρομαντικὴ ἐπιστροφή στὴν ἀπλότητα παραωχημένων ἐποχῶν, καὶ γι' αὐτὸ τὸ φαινόμενο τῶν χίππς ἀποτελεῖ τὴν πιὸ γραφικὴ ἀλλὰ καὶ συχνὰ τὴν πιὸ δύσσομη ἐκδήλωση καὶ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς κοσμοθεωρίας τῆς Νέας Ἀριστερᾶς. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ Νέα Ἀριστερὰ παρουσιάζει μιὰ ἀρκετὰ ἀσυνήθιστη ἰδιομορφία. Εἶναι ἓνα ἐπαναστατικὸ κίνημα ποῦ δὲν ἀτενίζει πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀλλὰ ἔχει τὰ βλέμματα ἐστραμμένα πρὸς τὰ ὀπίσω. Ζητώντας νὰ γυρίσῃ στὴν ἀπλῆ, ἀπέριττη, εἰδυλιακὴ ζωὴ ἐνὸς παρελθόντος ποῦ δὲν ὑπῆρξε ἴσως ποτέ, ἡ Νέα Ἀριστερὰ εἶναι ἓνα κίνημα προφανῶς ὀπισθοδρομικόν. Ἐπειδὴ δὲ θεωρεῖ ὅτι τὸ κράτος καὶ ὁ κοινωνικὸς ἔλεγχος ἀποτελοῦν βασικὸ καὶ ἀμετάθετο θεμέλιο τῆς βιομηχανικῆς σύμπλεκτης κοινωνίας, ζητεῖ τὴν ἀποδιάρθρωση καὶ ἀποσύνθεση τοῦ κράτους, ἀγκαλιάζοντας ἔτσι ἓνα πρωτογονικὸ ἀναρχισμό. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀναρχία δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἀνώτατη βαθμίδα τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ τὸν προθάλαμο τῆς τυραννίας, ἡ Νέα Ἀριστερὰ καὶ οἱ διάφοροι, διάσπαρτοι, καὶ ποικίλοι ἡγέται καὶ ἐκφραστὰι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπωφελοῦνται κάθε εὐκαιρίας γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν νέες μορφές συγγνῆς τυραννίας στοὺς ὀπαδοὺς των ἢ σ' ἐκείνους, ποῦ ἔστω καὶ παροδικά, ἔρχονται κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχόν τους.

Δὲν εἶναι περίεργο τὸ ὅτι ἡ Νέα Ἀριστερὰ βρῆκε θερμότερη ἀποδοχὴ μεταξὺ τῶν φοιτητῶν καὶ ἰδίως τῶν φοιτητῶν ἐκείνων ποῦ προέρχονται ἀπὸ οἰκογένειες μὲ σχετικὴ οἰκονομικὴ ἄνεση. Οὔτε εἶναι περίεργο τὸ ὅτι ἡ Νέα Ἀριστερὰ δὲν βρῆκε σχεδὸν καμμιά ἀπήχηση μεταξὺ τῶν νέων ποῦ ἐργάζονται γιὰ νὰ ζήσουν. Ἀπὸ τοὺς πρώτους, πολλοὶ ἴσως, συνηθισμένοι στὴν ἀνετη οἰκογενειακὴ θαλαπωρή, εἶδαν μὲ δέος τίς ἀπαιτήσεις ποῦ ἔχει ἡ βιομηχανικὴ κοινωνία καὶ ζήτησαν καταφύγιο σὲ μιὰ οὐτοπία ποῦ ἔδιδε τὴν ὑπόσχεση νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν ἐφιάλτη τῶν εὐθυνῶν. Οἱ δεῦτεροι, ἀντιθέτως, ἔμειναν ψυχροὶ στὸ μήνυμα τῆς Νέας Ἀριστερᾶς, γιατί γνωρίζουν ἀπὸ τὴν καθημερινὴ προσωπικὴ τους ἐμπειρία ὅτι ἡ ζωὴ τους, οἱ ἀνέσεις ποῦ ἔχουν, ἡ εὐημερία ποῦ τοὺς κάνει νὰ ζοῦν τόσο διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς γονεῖς των, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργικῆς συμμετοχῆς των στὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ διαδικασία.

Ἐπάρχουν καὶ ἄλλες, διαφορετικῆς ὑφῆς ἀπαντήσεις σήμερα στὸ προαιώνιο ἐρώτημα ποῦ ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς σημερινῆς ὁμιλίας.

Στὴν πλειονότητα σχεδὸν τῶν κρατῶν, ποῦ ὑφίστανται σήμερα, ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ μιὰ ἐπείγουσα λαϊκὴ ἀπαίτηση, ἓνα καθολικὸ αἷτημα. Ἡ στενωτέρα ἐπικοινωνία ποῦ ἐπιτρέπουν τὰ σύγχρονα μέσα, τὰ ὅποια καταρίπτουν τὰ σύνορα τῆς ἀγνοίας καὶ δημιουργοῦν προσδοκίες γιὰ μιὰ καλύτερη καὶ ἀνώτερη ζωὴ, ἔχει καταστήσει σ' ὅλους τόσο γνώριμα τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ σύγχρονου βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ ἀλλὰ καὶ ταυτοχρόνως τόσο ἀπρόσιτα γιὰ ἑκατομμύρια συνανθρώπων μας. Τὰ ἑκατομμύρια αὐτὰ ποῦ ζοῦν κατὰ μέγα μέρος στὸ νότιο ἡμισφαίριο τοῦ πλανῆτῃ μας, στὴν Λατινικὴ Ἀμερικὴ, τὴν Ἀφρικὴ, τὴν Ἀσία, ζητοῦν νὰ καλύψουν ταχύτατα τὴν ἀπόσταση καὶ νὰ φθάσουν τὰ Δυτικὰ ἐπίπεδα ἀναπτύξεως σὲ λίγες δεκαετίες. Ἀντιμετωπίζοντας τὴν τροχοπέδη ἀπαρχαιωμένων παραδόσεων,

τὴν πίεση ἐνὸς ταχυαυξανομένου πλυθυσμοῦ, τὴν ἔλλειψη τεχνικῆς ὑποδομῆς, ἕνα χαμηλὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο ποῦ δὲν ἀφήνει μεγάλα περιθώρια ἀποταμιεύσεως, τὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρηματικῆς πρωτοβουλίας καὶ σειρὰ ἄλλη προβλημάτων, ποῦ ἀφοροῦν εἰδικώτερα τὴν κάθε χώρα, πολλές ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις τῶν χωρῶν αὐτῶν ἔχουν ἀναζητήσει τὴν λύση τῶν προβλημάτων τους στὴν ἐπιβολὴ περιοριστικῶν καθεστῶτων.

Ζητοῦν μὲ τὸν περιορισμὸ τῶν ὀρίων τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀνέγερση περισσοτέρων φραγμῶν κοινωνικοῦ ἐλέγχου νὰ κινητοποιήσουν πρὸ ἀποτελεσματικὰ τὸ ἀνθρώπινο ὕλικὸ καὶ τοὺς φυσικοὺς πόρους τῆς χώρας των καὶ νὰ ἐπιταχύνουν ἔτσι τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὶς συνθήκες τῆς οἰκονομικῆς ὑπαναπτύξεως. Τὰ πενιχρὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν τους στὶς περισσότερες περιπτώσεις ἴσως νὰ ὑποδηλοῦν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις πρέπει νὰ συμβαδίζει μὲ πολιτικὸ ἐκσυγχρονισμό, ποῦ κεντρικὸ του γνώρισμα εἶναι ὁ ἐξισοροπημένος συγκερασμὸς ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου.

Ἄλλὰ ἡ ποικιλία τῶν ἀπαντήσεων στὸ βασικὸ ἐρώτημα «ποῖα εἶναι τὰ ὅρια τῆς ἐλευθερίας καὶ ποῦ ἀρχίζουν οἱ φραγμοὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου» ἀποτελεῖ ἔμμεση ἀπόδειξη τῆς ἀσάφειας, ἡ ὁποία περιβάλλει καὶ τὸν ὄρο «ἐλευθερία» καὶ τὸν ὄρο «κοινωνικὸς ἔλεγχος». Ὁ διαυγέστερος καθορισμὸς τῶν θεμελιακῶν αὐτῶν ἐνοιῶν δὲν ἀποτελεῖ ὑψιπετὴ καὶ αἰθεροβάμου θεωρητικὴ ἀναζήτηση, ἀλλὰ πρόβλημα πρακτικὸ καὶ ἐπεῖγον καὶ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ἡ σύγχρονη βιομηχανοποιημένη κοινωνία ἔχει προβλήματα ἄγνωστα σὲ παλαιότερες, ἀπλούστερες μορφές κοινωνικοοικονομικῆς δομῆς. Καὶ τὰ προβλήματα αὐτὰ ἐπιβάλλουν μία θαρραλέα ἐπανεξέταση τῶν βασικῶν μας προσανατολισμῶν καὶ μία ρωμαλέα ἀναπροσαρμογὴ τῶν βασικῶν μας κοινωνικοπολιτικῶν θεσμῶν καὶ διαδικασιῶν. Ἄλλὰ γιὰ νὰ γίνη αὐτὴ ἡ ἐπανεξέτασις μὲ συνέπεια καὶ ἡ ἀναπροσαρμογὴ μὲ ρεαλισμὸ, θὰ πρέπει πρῶτα νὰ ἀπαλλαγῇ τὸ περιεχόμενον τῶν βασικῶν ἐνοιῶν ἀπὸ τὴν ὀμίχλη τῆς ἀσάφειας ποῦ αὐτὴ τὴν στιγμή τὶς σκεπάζει.

Ἡ πεῖρα τῶν προηγμένων χωρῶν τῆς Δύσεως διδάσκει ὅτι μία σύγχρονη κοινωνία, ἕνα σύγχρονο κράτος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λειτουργήσῃ ἀποδοτικὰ χωρὶς τὴν σιγουριά ποῦ χαρίζει ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ σταθερότης. Ὅσάκις ὀμάδες ἢ ἄτομα ἠπειλήσαν σοβαρὰ τὴν σταθερότητα αὐτῆ, τὸ σύγχρονο κράτος ἐχρησιμοποίησε τοὺς φραγμοὺς τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου γιὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξη. Ἄλλὰ οἱ προηγμένες χώρες τῆς Δύσεως συνεδύασαν πάντοτε τοὺς φραγμοὺς τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου μὲ τὸν σεβασμὸ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου. Ὁ συγκερασμὸς δὲν ἦταν πάντοτε εὐκόλος. Εἶναι ἀκόμα δυσκολώτερος ὅταν ὑπάρχη σύγχυσις ἐνοιῶν. Γι' αὐτὸ, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐρευνήσω μαζί σας, ποῖο εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐλευθερίας σὲ ἕνα σύγχρονο κράτος ποῦ ἔχει δημοκρατικὴ, φιλελεύθερη καὶ ἐκσυγχρονισμένη δομὴ ;

Μακρὰ ἱστορικὴ ἐμπειρία ἀποδεικνύει ὅτι ὑφίστατο ἰσορροπία καὶ συγκερασμὸς μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ὅταν καὶ ὅπου οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ τῆς πολιτείας καὶ τὸ πολιτικὸν ἦθος ἐξησφάλιζαν στὸν πολίτη τὶς ἀκόλουθες ἕξ (6) θεμελιώδεις «δυνατότητες» :

1. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου νὰ ἐκφράζη σκέψεις καὶ γνώμες χωρὶς νὰ προαπαιτηθῆται ἄδεια τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ χωρὶς τὸν φόβο τιμωρίας (μὲ μόνο περιορισμὸ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς κοινῆς εὐπρεπείας, καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς κοινῆς ἀσφαλείας).

2. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου νὰ συγκροτῆ ὀργανώσεις ἢ νὰ δημιουργῆ ἀνεξάρτητες πηγὲς κοινωνικῆς δυνάμεως χωρὶς ἐμπόδια ἐκ μέρους τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἡ δραστηριότης τῶν ὀργανωμένων αὐτῶν ὁμάδων δὲν ὑπονομεύει αὐτε παρακωλύει τὸ ἀντίστοιχο δικαίωμα τῶν ἄλλων πολιτῶν.

3. Τὸ δικαίωμα νὰ καθορίζη καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν διαδικασίες γιὰ τὴν ὁμαλὴ ἀντικατάσταση τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, ὅταν οἱ προσανατολισμοὶ καὶ οἱ προτιμήσεις τῶν πολιτῶν μεταβληθοῦν.

4. Τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου νὰ καταφεύγη χωρὶς ἐμπόδια στὶς δικαστικὲς ἀρχές, οἱ ὁποῖες ὑποχρεοῦνται νὰ ἐφαρμόζουν τοὺς νόμους χωρὶς διακρίσεις, καὶ χωρὶς παρεμβάσεις ἢ ὑπαγόρευση ἐκ μέρους ἄλλων φορέων τῆς ἐξουσίας, οὕτως ὥστε νὰ προστατευταὶ τὸ ἄτομο ἀπὸ αὐθαίρετες κυρώσεις.

5. Τὸ δικαίωμα τῶν ἀτόμων ἢ τῶν ὁμάδων νὰ ἀποκτοῦν τὸν ἔλεγχο οἰκονομικῶν πόρων καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦν γιὰ τὴν αὐξήση τῶν δυνατοτήτων των γιὰ τὴν ἀσκήση ἐπιρροῆς καὶ δυνάμεως, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀντιμετωπίζουν πιὸ ἀποτελεσματικὰ τὴν ἐπιρροὴ καὶ δύναμη ἄλλων ἢ καὶ τῶν ἰδίων τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, καὶ

6. Τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ἐκλέγουν χωρὶς κρατικὲς παρεμβάσεις τὸν τόπο διαμονῆς των, τὴν μορφή τῆς ἐργασίας των, ἢ τοὺς συνεργάτες καὶ φίλους των.

Ὅσακις τὰ δικαιώματα αὐτὰ εἴτε περιορίζονται οὐσιαστικὰ εἴτε ἀφαιροῦνται ὀλοκληρωτικὰ, ἔχομε μία σοβαρὴ συρρίκνωση τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ ἐξισορρόπησις μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ἀνατρέπεται εἰς βάρος τῆς ἐλευθερίας καὶ πρὸς ὄφελος τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου.

Ἄλλὰ σὲ τί συνίσταται ὁ «κοινωνικὸς ἔλεγχος», ποία εἶναι ἡ σημασία, τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ τοῦ ὅρου;

Θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ἀναζητήσουμε τὴν συμβολὴ τοῦ ἀνθρωπολόγου καὶ τοῦ ἱστορικοῦ. Καὶ πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὴν αὐγὴ τῶν ἱστορικῶν χρόνων καὶ μέσα στὴν καταχνιὰ τῆς προϊστορίας, ἴσως καὶ στὰ πρῶτα ἀκόμα βήματα τοῦ ἀνθρώπου, στὴν πρώτη σύμπηξη μιᾶς ὁμάδος λογικῶν ὄντων ἐπάνω στὸν πλανῆτη μας, θὰ πρέπει νὰ φαντασθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ κάποιων πρωτόγονων μέσων κοινωνικοῦ ἐλέγχου. Ἦταν ὁ δυνατότερος ἢ πιθανώτερος, ὁ εὐφυέστερος πρωτάνθρωπος στὴν καθὲ ὁμάδα, ποὺ γιὰ λόγους ἴσως αὐτοσυντηρήσεως καὶ προστασίας ἐπέβαλλε στὰ μέλη τοὺς πρώτους περιορισμοὺς, δίνοντας ἔτσι γένεση στὴν κοινωνικὴ διαδικασίᾳ τῆς ἀσκήσεως ἐξουσίας.

Τί κι' ἂν οἱ πρῶτοι κανόνες καὶ περιορισμοὶ εἶχαν τὴν μορφή χειρονομιῶν ἢ γρυλλισμῶν μᾶλλον παρὰ φραστικῶν σχημάτων; Ἡ ἐπιβίωσις τῆς ὁμάδος σὲ ἓνα ἀφιλόξενο πλανῆτη γεμάτο κινδύνους καὶ ἀπειλὲς ἀπὸ ἄλλα ζωικὰ ὄντα ἢ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἐπέβαλλε τὴν ἀποδοχὴν περιορισμῶν ἀπὸ τὰ μέλη της.

Ἐκτοτε, ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία εἶναι πρὸ παντὸς ἡ ἱστορία κοινωνιῶν καὶ κρατικῶν σχημάτων, στὰ ὁποῖα πρωταρχικὴ θέση εἶχαν οἱ πολλαπλοὶ φραγμοὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες ἦταν ἐλάχιστες, πολὺ ἐλάχιστες οἱ ἀναλαμπές, ὅταν σὲ μιὰ στιγμή ἐξάρσεως ὁ ἀνθρώπος ἐπετύγχανε γιὰ λίγο νὰ συγκεράσῃ τὸν κοινωνικὸ ἔλεγχον μὲ τὴν ἐλευθερίαν.

Στις πρώτες πέντε χιλιετίες και πλέον τῶν ἱστορικῶν χρόνων οἱ στιγμὲς αὐτὲς ἦταν ἐλάχιστες, μὲ τὴν κλασσικὴ Ἑλλάδα τὴν πιὸ θεαματικὴ ἀλλὰ καὶ τόσο σύντομη ἀναλαμπή.

Ἄλλὰ, ὁ κοινωνικὸς ἔλεγχος δὲν εἶναι κατὰ φύσιν ἀρνητικὴ διαδικασία. Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ ὅσα ἀνεφέρθησαν γιὰ τὴν πιθανὴν γένεσίν του στὶς προϊστορικὲς πρωτοαθρώπινες ομάδες, εἶναι διαδικασία ἀπαραίτητη γιὰ τὴν αὐτοπροστασία καὶ ἐπιβίωση μιᾶς κοινωνίας.

Ποιὸ εἶναι συνεπῶς τὸ περιεχόμενον τῆς διαδικασίας τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου μέσα στὰ πλαίσια τοῦ συγχρόνου κράτους ;

1. Προστασία τοῦ συνταγματικοῦ πλαισίου καὶ μετατροπὴ του μόνο μὲ τὶς καθοριζόμενες ἀπὸ τὸ ἴδιο διαδικασίες.

2. Προστασία τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ἀπὸ ἀντισυνταγματικὲς ἀπόπειρες ἀνατροπῆς ἢ ἀντικαταστάσεώς των.

3. Προστασία τοῦ πολίτου ἀπὸ ἐνέργειες ἄλλων ἀτόμων, οἱ ὁποῖες ἀπειλοῦν νὰ τοῦ προκαλέσουν σωματικὴ ἢ περιουσιακὴ βλάβη.

4. Προστασία τῆς δημοσίας τάξεως καὶ κοινωνικῆς εἰρήνης ἀπὸ βίαιες ἐνέργειες ἀτόμων ἢ ομάδων, καὶ

5. Ἐλεγχος καὶ διαμόρφωση τῆς ἀτομικῆς δραστηριότητος μὲ σκοπὸ τὴν ἐπίλυση κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ τὴν προαγωγὴ τοῦ γενικοῦ καλοῦ.

Εἶναι νομίζω φανερὸ ὅτι οἱ πέντε αὐτὲς ἐκδηλώσεις κοινωνικοῦ ἐλέγχου ὑπάρχουν σὲ κάθε σύγχρονο κράτος, ἀνεξάρτητα τοῦ ἀν ἔχη δημοκρατικὴ δομὴ ἢ ὄχι. Ἄλλὰ ἐὰν ὁ κοινωνικὸς ἔλεγχος, ὅπως τὸν καθωρίσαμε, δὲν εἶναι συγκερασμένος μὲ τὰ δικαιώματα ποὺ ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐλευθερίας, τότε ἡ προστασία, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἀποτελεῖ τὴν δικαίωση τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου, μετατρέπεται σὲ τυραννία.

Γι' αὐτὸ μόνο ὁ συγκερασμὸς ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ὑπόσχηται οὐσιαστικὴ προστασία στὸν πολίτη.

Εἶναι ὅμως πολὺ λεπτὴ διαδικασία αὐτὴ ἢ ἐξισορρόπησις, αὐτὸς ὁ συγκερασμὸς μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν ἀσυδοσία ἢ τὴν ἐσκεμμένη κατάχρηση τῆς ἐλευθερίας γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τυραννίας. Κάθε μία ἀπὸ τὶς ἐξ «δυνατότητες», καθ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξ «δικαιώματα», ποὺ ἀπαριθμήσαμε, προχωρεῖ μόνον ἕως τὸ σημεῖο ὅπου συναντᾶται μὲ τὸ ἀντίστοιχο δικαίωμα τῶν ἄλλων.

Ἐπομένως, τὸ ὄροσσημο μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου εὐρίσκεται, πρῶτον, στὸ σημεῖο ποὺ ἐφάπτονται τὰ δικαιώματα τοῦ ἑνὸς πολίτου μὲ τὰ ἀντίστοιχα δικαιώματα τοῦ ἄλλου πολίτου.

Τὸ δεῦτερο ὄροσσημο καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη προστασίας καὶ διατηρήσεως τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν ἐναντίον τῆς δραστηριότητος ἐκείνων ποὺ θέλουν νὰ τὰ ἐξαλείψουν.

Τὸ δεῦτερο αὐτὸ ὄροσσημο καθορίζει κυρίως τὰ μέτρα αὐτοπροστασίας τῆς ἐλευθερίας, ποὺ θέτουν οἱ συνταγματικοὶ θεσμοί, οἱ νόμοι καὶ οἱ κυβερνητικὲς ἀποφάσεις.

Τὸ τρίτο ὄροσσημο καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη προαγωγῆς τοῦ γενικοῦ συμ-

φέροντος, ὅπως τὸ βλέπει τὸ γενικὸ αὐτὸ συμφέρον τὸ κοινωνικὸν σύνολον καὶ τὸ διαμορφώνει μετὰ τὴν πνευματικὴ ἀναζήτηση, τὴν ἐπιστημονικὴ μελέτη, τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν δράσιν τῶν κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν ομάδων καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας.

Τὰ τρία αὐτὰ ὀρόσημα ὑποδηλοῦν νομίζω ὅτι, ὅπως ὁ κοινωνικὸς ἔλεγχος δὲν πρέπει νὰ προχωρῇ πέρα ἀπὸ τὰ σημεῖα ποῦ ἀπαιτεῖ ἡ προαγωγή τῆς σταθερότητος καὶ τῆς γενικῆς εὐημερίας, ἔτσι καὶ ἡ ἐλευθερία δὲν πρέπει νὰ διαστρέφεται καὶ νὰ συγγέεται μετὰ τὴν ἀσυδοσία, τὴν ἀνεύθυνη δημαγωγία, τὴν ἀναρχία. Διότι τότε τὸ πρῶτο θῦμα εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἐλευθερία. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ποτὲ ὅτι ἡ ἀναρχία δὲν εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ ὁ προθάλαμος τῆς τυραννίας. Ὅταν σπάσουν οἱ ἄρμοι τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου, ἡ δύναμις περνᾷ εἰς τὰ χέρια ἐκείνου ποῦ διαθέτει τὰ δυνατώτερα μπράτσα ἢ τὸ ἰσχυρότερον ὄπλο.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ δανεισθῶ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἐμπειρία τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας. Ἡ ἐμπειρία αὕτη θεμελιώνει ἀκόμη ἀσφαλέστερα τὸ βασικὸ μήνυμα τῆς σημερινῆς ὀμιλίας, δηλαδὴ τὴν ἀνάγκην νὰ δοῦμε τὸ πρόβλημα τοῦ συγκερασμοῦ ἐλευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου κάτω ἀπὸ τὸ πρῶτον καὶ μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος καὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ ἀπαιτήσεων τῆς βιομηχανοποιημένης κοινωνίας.

Καθ' ὅλη τὴν διάρκειαν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν ὑπόβαθρον τῆς ἐλευθέρου οἰκονομίας ἦταν οἱ θεωρίαι τοῦ Ἄνταμ Σμιθ μετὰ τὸν ἄκρατον φιλελευθερισμὸν στὶς οἰκονομικὰς σχέσεις. Ὁ ἄκρατος αὐτὸς φιλελευθερισμὸς ἐξυπηρέτησε τίς ἀνάγκας τῶν ἀναπτυσσομένων οἰκονομιῶν τῆς Δύσεως κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. Ἀλλὰ, ὅταν οἱ οἰκονομίαι αὗται — καὶ πρώτη ἡ ἀμερικανικὴ — πέρασαν ἀπὸ τὸ στάδιον τοῦ περιορισμένης κλίμακος καπιταλισμοῦ στὸ στάδιον τῆς μαζικῆς παραγωγῆς, ὁ οἰκονομικὸς φιλελευθερισμὸς τοῦ *laissez-faire* ἀπεδείχθη ἀταίριαστος στὶς νέας ἀνάγκας.

Μετὰ τὸ τρομερὸν ἀμερικανικὸν κράχ. τοῦ 1929, ἐπεβλήθη ἐκ τῶν πραγμάτων ἡ ρωμαλέα ἐπανεξέτασις τῶν οἰκονομικῶν δογμάτων τῆς ἐλευθέρου οἰκονομίας. Τελικὰ, ἐπεκράτησαν νέες οἰκονομικὲς ἀντιλήψεις, οἱ ὁποῖαι ἀνεγνώρισαν εἰς τὸν παράγοντα «οἰκονομικὴ σταθερότης» ἴση ἂν ὄχι μεγαλύτερη σημασίαν ἀπὸ ἐκείνην τοῦ παράγοντος «ἐπιχειρηματικὴ ἐλευθερία». Ἀνεγνώρισθη ἐπίσης στὴν πολιτείαν ἕνας ἀπείρωτος εὐρύτερος ρυθμιστικὸς ρόλος γιὰ τὴν διατήρησιν τῆς οἰκονομικῆς σταθερότητος καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς γενικῆς εὐημερίας.

Τὰ νέα ὄρια τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας ἦταν πολὺ πικρὰ περιορισμένα ἐν συγκρίσει μετὰ ἐκεῖνα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Καὶ ὑπῆρξαν καὶ ἐκεῖνοι ποῦ στὴν ἀρχὴν τοῦλάχιστον ἐπέκριναν μετὰ σφοδρότητα τὴν νομοθεσίαν τοῦ Νιού Ντῆλ στὴν Ἀμερικὴν.

Σήμερα, κανεὶς πιά δὲν συνιστᾷ ἐπάνοδο στὸν ἄκρατον οἰκονομικὸν φιλελευθερισμὸν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Διότι ἔχει γίνῃ πλέον κοινὸν βίωμα, κοινὴ πεποιθήσις ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκονομικῆς σταθερότητος, καὶ τῆς μαζικῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως.

Κατὰ ἀνάλογον εἰσηγοῦμαι καὶ γιὰ τὸν πολιτικὸν τομέαν : Ἀναπροσαρμογὴ τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν ὁρίων τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, ὅπως τὴν προέβαλε ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστάσις, στὶς ἀνάγκας τῆς σύμπλεκτης βιομηχανοποιημένης κοινωνίας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι, ὅπως ὑπῆρξαν πολλοὶ ποῦ ἐθεώρησαν στὴν ἀρχὴν

τουλάχιστον τις νέες αντιλήψεις περί οικονομικής ελευθερίας ως άρνηση τῆς ελευθερίας, ἔτσι θὰ ὑπάρξουν καὶ πολλοὶ ποὺ θὰ δοῦν μὲ δυσπιστία τις νέες αντιλήψεις περί πολιτικῆς ελευθερίας.

Ἄλλὰ, οἱ νέες αὐτὲς αντιλήψεις ποὺ δίδουν στὸν παράγοντα «πολιτικὴ σταθερότης» ἴση, τουλάχιστον, σημασία μὲ ἐκείνη τοῦ παράγοντος «πολιτικὴ ελευθερία» θὰ ἐπιβληθοῦν τελικῶς, διότι εἶναι αἴτημα τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀναγκῶν της, ὄχι ἀποκύημα φαντασιώσεων ἐπιδόξων κοινωνικῶν ἀναμορφωτῶν. Θὰ ἐπιβληθοῦν, ἐπίσης, διότι ὁ συγκερασμὸς πολιτικῆς ελευθερίας καὶ σταθερότητος—ἀνάλογος πρὸς τὸν ὑπάρχοντα τώρα συγκερασμὸς οικονομικῆς ελευθερίας καὶ σταθερότητος—δὲν ἀποτελεῖ ἄρνηση τῆς ελευθερίας, ἀλλὰ προσαρμογὴ της στὶς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης κοινωνίας.

Εἶναι, συνεπῶς, ἡ ἀναπροσαρμογὴ αὐτὴ ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τοῦ πολιτικοῦ ἐσυγχρονισμοῦ, περί τοῦ ὁποίου εἶχαμε ὁμιλήσει σὲ μιὰ προηγούμενη ὁμιλία μας ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ βῆμα. Ἐν ἐσχάτῃ δὲ ἀναλύσει, ὅπως ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν ἀντιλήψεων περί οικονομικῆς ελευθερίας διεφύλαξε τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρας οικονομίας καὶ ἐδημιούργησε τις προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐκπληκτικὴν οικονομικὴν ἀνθιση τῶν χωρῶν τῆς Δύσεως, ἔτσι καὶ ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν ἀντιλήψεών μας περί πολιτικῆς ελευθερίας θὰ διαφυλάξῃ τὸ δημοκρατικὸν σύστημα καὶ θὰ δημιουργήσῃ τις προϋποθέσεις γιὰ ἀκόμη μεγαλύτερη ἀνθιση τόσο πολιτικῆς ὅσο καὶ κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς.

Εἶναι ὅμως δύσκολος αὐτὸς ὁ συγκερασμὸς καὶ ἡ ἐξισορρόπησις ελευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου. Δύσκολος ἀλλὰ ὄχι ἀδύνατος. Ἀπαιτεῖ πρῶτον κατανόηση τοῦ προβλήματος καὶ δεύτερον αἴσθημα εὐθύνης ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φύσει καὶ θέσει φέρουν τὸ βᾶρος ἀλλὰ καὶ τὴν τιμὴν τῆς ἠγεσίας ἐνὸς ἔθνους σὲ ὅποιοδῆποτε ταμέα, στὴν πολιτικὴν, στὴν διοίκηση, στὸν τύπο, στὴν παιδείαν, στὸν πνευματικὸν χῶρον, στὶς κοινωνικὰς καὶ οικονομικὰς ὁργανώσεις, παντοῦ. Γιατὶ ὅταν οἱ ταγοὶ ἐνὸς ἔθνους, ποὺ θέλει νὰ ζῆ ἐλεύθερο, ἀρχίσουν νὰ συγχέουν τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὴν ἀσυδοσίαν καὶ τὴν ἀναρχίαν, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἀπειλεῖται καὶ συνήθως εἶναι τὸ ἄμεσο θῦμα.

Οἱ ἐξ «δυνατότητες», τὰ ἐξ «δικαιώματα» ποὺ παρέθεσα προηγουμένως ὑποδηλοῦν ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς ελευθερίας σὲ ἕνα σύγχρονον κράτος εἶναι πλατύτερον καὶ περισσότερο περίπλοκον ἀπ' ὅ,τι ἦτο ἴσως σὲ ἀπλούστερες μορφὰς κοινωνικοπολιτικῆς ὁργανώσεως. Καί, ἐπὶ πλέον, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς ελευθερίας σήμερον δὲν περιορίζεται στοὺς τύπους—στὴν τυπικὴ ἐκλογικὴ διαδικασίαν ἐπὶ παραδειγματικῶν ποὺ τόσο θεαματικὰ ἀποτελέσματα δίδει στὶς χῶρας τοῦ σοβιετικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ—ἀλλὰ θέτει τὸ κέντρο τοῦ βάρους στὴν οὐσίαν, στὴν οὐσιαστικὴν συμμετοχὴν τοῦ ἀτόμου στὴν πολιτικὴν διαδικασίαν, στὴν οὐσιαστικὴν προστασίαν τοῦ ἀτόμου ἀπὸ καταπιεστικὴν ἢ ἀνιση μεταχείριση, στὴν οὐσιαστικὴν δυνατότητα τοῦ ἀτόμου νὰ βελτιώσῃ τὸ βιοτικὸν του ἐπίπεδον.

Τὰ νεώτερα συντάγματα τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν τῆς Δύσεως—καὶ μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνεται καὶ τὸ Ἑλληνικὸν τοῦ 1968—κατοπτρίζουν τὴν ἀνάγκην αὐτὴν συγκερασμοῦ ελευθερίας καὶ σταθερότητος, ελευθερίας καὶ κοινωνικοῦ ἐλέγχου.

Ὁ συγκερασμὸς αὐτὸς εἶναι τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν ἐνὸς συγχρόνου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ἄλλὰ γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ χρυσὴ αὐτὴ τομὴ, γιὰ νὰ γίνῃ πραγματικὸς ὁ ἐξισορροπημένος συγκερασμὸς ελευθερίας καὶ κοινωνικοῦ

έλέγχου, για να γίνει λαϊκόν βίωμα και έτσι να διαφυλαχθή και να διασφαλισθῆ εἰς τὸ μέλλον, χρειάζεται ἀφ' ἑνὸς φωτισμένη ἡγεσία και ἀφ' ἑτέρου ἡ λαϊκὴ ἐμπειρία ποὺ ἀποκτᾶται μὲ τὴν οὐσιαστικὴ συμμετοχὴ στὴν πολιτικὴ διαδικασίᾳ. Φωτισμένη, υπεύθυνη, σοβαρὴ πολιτικὴ και κοινωνικοπνευματικὴ ἡγεσία, και ἡ παλλαϊκὴ ἀποδοχὴ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν τῆς πολιτείας, ποὺ ἀποκτᾶται μὲ τὴν ἐμπειρία διὰ τῆς συμμετοχῆς, ἀποτελοῦν τὰ δύο ἀσφαλέστερα θεμέλια γιὰ τὴν αὐτοπροστασία και διασφάλισι μιᾶς δημοκρατικῆς πολιτείας ἐναντίον τῶν πάσης μορφῆς και ἐπιδιώξεων ἐχθρῶν και ὑπονομευτῶν τῆς.

Ὅταν ὑπάρχουν τὰ θεμέλια αὐτά, ὁ συγκερασμὸς ἐλευθερίας και κοινωνικοῦ ἐλέγχου μπορεῖ νὰ γίνῃ μία εὐεργετικὴ και κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατὸν. μόνιμη και σταθερὴ πραγματικότης.

Βασικὸς συντελεστὴς ἐπιτυχίας εἶναι ἡ

ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗ

Εἰδικὴ Ἐπιθεώρησις ἐρεύνης προβλημάτων προβολῆς ἀγαθῶν, διαφημίσεως αὐτῶν, δημοσίων σχέσεων και Marketing.

Μοναδικὴ ἔκδοσις εἰς τὴν Ἑλλάδα

Ἡ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΣ ἐνδιαφέρει τὸν βιομήχανον, τὸν ἔμπορον, τὸν διαφημιστὴν, τὸν σύμβουλον δημοσίων σχέσεων, κάθε ἐπιχειρηματίαν δημοσιότητος.

Ἡ μόνη ἔκδοσις ποὺ δημοσιεύει μηνιαῖα στατιστικὰ στοιχεῖα τῆς διαφημιστικῆς κινήσεως τῆς χώρας μας.

Πληροφορίαι και συνδρομαί : Λεωφ. Συγγροῦ 4 — Τηλ. 910.079

Διευθυντής : Μ. Β. ΠΑΥΛΙΔΗΣ